

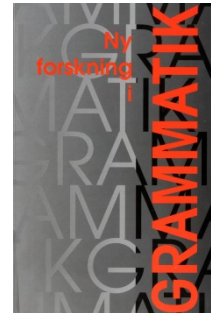
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Epistemiske og evidentielle sætningsadverbialer i dansk

Forfatter: Janus Mortensen

Kilde: Ny Forskning i Grammatik 15, 2008, s. 133-156

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2008

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Epistemiske og evidentielle sætningsadverbialer i dansk

Janus Mortensen

1. Indledning

Ord som *forhåbentlig*, *heldigvis*, *sandsynligvis*, *muligvis*, *nok*, *tilsyneladende* og *åbenbart* omtales ofte i den sprogvidenskabelige litteratur som 'modale adverbier', ja, nogle gange ser man tilmed også størrelser som *jo*, *da* og *ikke* inkluderet under samme hat. I denne artikel vil jeg imidlertid argumentere for at man kan og bør rydde op i denne sprogvidenskabelige rodekasse. Jeg vil vise at man kan udskille to distinkte grupper fra den store kasse med 'modale adverbier', nemlig epistemiske og evidentielle adverbialer, og argumentere for at disse grupper hver for sig udgør strukturerede semantiske systemer.¹

2. To udtrykssystemer

Det skal for god ordens skyld nævnes at jeg med **adverbier** taler om medlemmer af en ordklasse og med **adverbialer** taler om adverbier der optræder som led i sætninger. Grunden til at jeg taler om epistemiske og evidentielle **adverbialer** og ikke epistemiske og evidentielle **adverbier**, er at de semantiske systemer jeg er interesseret i at afdække, kun kan identificeres og forklares hvis man ser på adverbiernes funktion som adverbialer, nærmere bestemt som sætningsadverbialer.

Danske sætningsadverbialer kan opdeles i to overordnede systemer på basis af forskelle i topologi, syntaks og adverbiernes morfologi. På den

1. Artiklen er en komprimeret udgave af den del af mit speciale (Mortensen 2006a) som omhandler epistemiske og evidentielle sætningsadverbialer i dansk. Jeg skylder Lars Heltoft stor tak for inspirerende vejledning. Jeg er endvidere taknemmelig for de kommentarer som jeg modtog ved grammatikseminaret i Assens 2007, og de kommentarer som jeg siden har modtaget fra en fagfællebedømmer. Bestående fejl og mangler skal selvfølgelig alene tilskrives mig.

ene side har vi et system som indeholder adverbialer der er kendetegnet ved ikke at kunne optræde i fundamentfeltet (F) med samme betydning som på sætningsadverbialpladsen (SA-pladsen), som ikke kan stå alene som svar på helhedsspørgsmål, og som typisk realiseres af adverbier der ikke har afledt morfologi. På den anden side har vi et system som består af adverbialer der godt kan optræde i fundamentfeltet og på SA-pladsen med samme betydning, godt kan stå alene som svar på helhedsspørgsmål, og som ofte realiseres af adverbier med afledt morfologi (se mere uddybet forklaring i Mortensen 2006b: 159-162).

	System I	System II
Både SA og F	–	+
Svar på helhedsspørgsmål	–	+
Adverbiet har afledt morfologi	–	+

Tabel 1

I (1) ses eksempler på medlemmer af de to systemer:

- (1) System I: *nok, vel, vist, da ...*
 System II: *mulig-vis, angive-lig, utvivlsom-t ...*

De epistemiske og evidentielle adverbialer jeg vil beskæftige mig med i denne artikel, tilhører alle System II. Som vist i eksempel (1) finder man i System I bl.a. *nok, vel* og *vist*, som kan betegnes som epistemisk-evidentielle adverbialer, men de skal ikke behandles indgående her (se Krylova 2007: 184ff og Mortensen 2006a).

3. Indhold: Epistemisk modalitet og evidentialitet

Når vi taler om at et adverbial er epistemisk eller evidentielt er det først og fremmest en semantisk karakteristik; det handler om indholdssiden. Epistemisk modalitet og evidentialitet behandles ofte som delementer af det overordnede begreb modalitet, og der skelnes ikke altid konse-

kvent mellem dem, men de to begreber dækker i virkeligheden over to forskellige abstrakte betydningsdomæner, to forskellige substanskategorier, og bør behandles som sådan (se Boye 2006 for en udredning af relationen mellem de to). For at specificere forskellen på de to kategorier kan man med begreber lånt fra Kronning (2004), sige at de henholdsvis har at gøre med den sproglige angivelse af **kunskapens styrka** og **kunskapens källa**:

- (2) Epistemisk modalitet : kunskapens styrka
Evidentialitet : kunskapens källa
(jf. Kronning 2004)

Noget forsimplet kan vi sige at **styrkeangivelse** er den semantiske funktion bag epistemisk modalitet. En sprogbruger kan ved hjælp af epistemiske udtryk angive hvilken grad af styrke han eller hun er rede til at sætte bag sin ytrings propositionelle indhold. Populært sagt: hvor sikker er afsender på det propositionelle indholds sandhedsværdi, på en skala der spænder fra mulighed til nødvendighed.

Samtidig kan vi sige at **kildeangivelse** er den semantiske funktion bag evidentialitet. I min definition har evidentialitet at gøre med vidensproveniensen: hvorfra stammer den viden som muliggør fremsættelsen af et givent propositionelt indhold, og hvem har adgang til denne kilde.

Jeg har nu indkredset hvad der skal forstås ved epistemiske og evidentielle adverbialer i denne artikel. Det er adverbialer som tilhører det udtrykssystem som jeg har døbt System II, og som samtidig har henholdsvis styrkeangivelse og kildeangivelse som deres primære funktion. Nu er vi klar til at se på hvordan vi kan skelne de enkelte adverbialer fra hinanden inden for hver af de to grupper.

4. En analysemodel

John E. Andersen har foreslået (1986, 1987) at de danske sætningsadverbialer (som han kalder refleksionsadverbialer eller refleksive adverbialer) kan opdeles i fire grupper som anført i (3) (med et udvalg af eksempler fra Andersen 1986: 84-86):

(3) **Kriteriemarkører**

utvivlsomt, åbenbart, tydeligvis, sandsynligvis, formodentlig, nok ...

Adverbialer med vurderende funktion

desværre, forbavsende, glædeligt, heldigvis ...

Engagementsmarkører og distancemarkører

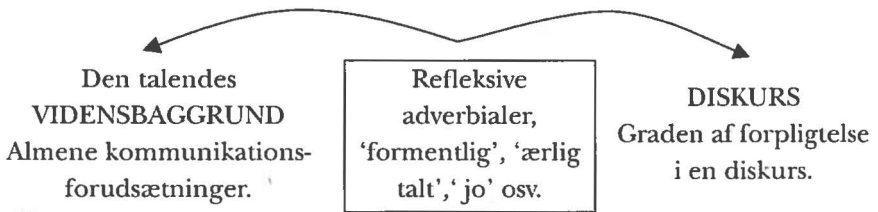
bogstaveligt talt, egentlig, mildt sagt ...

Kompositionsmarkører

alligevel, derefter, med andre ord, desuden ...

Kriteriemarkørerne inkluderer blandt andet de epistemiske og evidentielle adverbialer jeg beskæftiger mig med her.

Andersen påpeger at sætningsadverbialernes funktion er dobbelt: "De peger dels tilbage på forhold i ytringens tilblivelseshistorie, dels frem mod de spørgsmål og problematiseringer som den talende vil gå ind på i en mulig fremtidig diskurs" (1986: 83). Han præsenterer en model (gengivet som figur 1 nedenfor) der skal illustrere denne særlige refleksive funktion; hvordan de samtidig peger på afsenders vidensbaggrund, bl.a. den talendes almene kommunikationsforudsætninger, og på diskursen, og den talendes forpligtelse på denne diskurs.

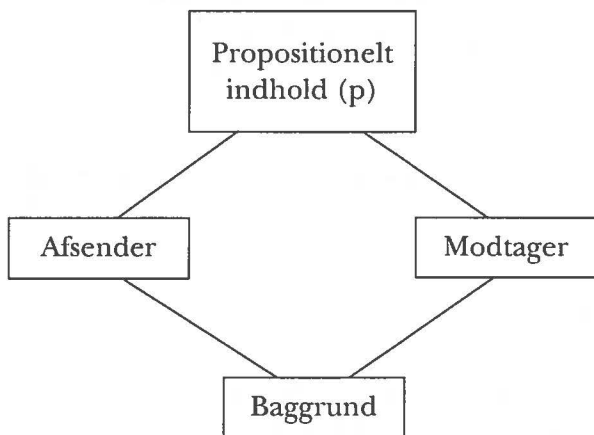
Figur 1, gengivet efter Andersen (1986: 83)

Andersens tilgang muliggør en analyse af sætningsadverbialernes funktion med henvisning til grundlæggende pragmatiske principper, og tilgangen hjælper kraftigt til med at få ryddet op i den rodekasse som sætningsadverbialerne generelt repræsenterer.

Imidlertid hjælper analysen ikke med at forklare forskellene på de enkelte adverbialer inden for hver gruppe – fx kan vi ikke med Andersens analyse redegøre for hvad der adskiller de enkelte kriteriemarkører fra

hinanden. For at imødekomme dette behov foreslår jeg en udvidelse af modellen.

Oversat til lidt andre termer kan vi sige at Andersens model peger på to vigtige relationer som sætningsadverbialerne etablerer, nemlig relationen mellem afsender og sætningens propositionelle indhold og relationen mellem afsender og en eller anden form for (videns-)baggrund. Men derudover etablerer mange sætningsadverbialer også yderligere relationer ved at angive hvilken forventet relation modtager har til det propositionelle indhold og/eller 'baggrunden' (illustreret i figur 2).

Figur 2

Det dialogiske sætningsadverbial *jo* er et godt eksempel på et adverbial der etablerer en modtagerrelation. Som en helt central del af sin semantik indeholder *jo* en instruks til modtager der siger noget i retning af at “du vil være enig her og ikke modsige mig”, som det hedder hos Hansen & Heltoft (2007: 1343). I det følgende eksempel indikerer afsender således med brugen af *jo* at modtager forventes at være enig i det propositionelle indhold (at Levi’s stammer fra San Francisco):

- (4) Som barn arbejdede hun i en illegal sweat shop med at sy knap-
pehuller i de berømte Levi’s-jeans, der **jo** har deres hjemsted i
San Francisco [...] (politiken.dk)²

2. Præcise links til eksempler taget fra politiken.dk er opført bagest i artiklen.

Vel kan ligeledes nævnes som eksempel på et sætningsadverbial der etablerer en modtagerrelation. For det første indikerer brugen af *vel* at afsender forventer at modtager vil bekræfte det propositionelle indhold som fremsættes, dvs. der etableres en forventet relation mellem modtager og det propositionelle indhold (jf. Krylova 2007: 186-8; Hansen & Heltoft 2007: 1359). Samtidig forudsætter brugen af *vel* at modtager har adgang til en form for baggrundsviden som muliggør en stillingtagen til det propositionelle indhold, dvs. der etableres også en forventet relation mellem modtager og en bestemt vidensbaggrund. I det følgende eksempel forudsætter afsender således med brugen af *vel* at modtager har den fornødne baggrundsviden til at kunne vurdere hvorvidt tegneserien *Egoland* "næppe nogensinde [er] mindre end forrygende", og at modtager vil være enig i den positive vurdering:

- (5) Sprogligt er 'Egoland' **vel** næppe nogensinde mindre end forrygende. (Politiken, 08.10.2005, 7. sektion, Side 7)

Min antagelse er at de epistemiske og evidentielle adverbialers semantik, med angivelse af et begrænset antal yderligere semantiske parametre (se nedenfor), kan beskrives ud fra den overordnede model som er afbildet i figur 2, og at hvert enkelt adverbial vil have sin egen udfyldning af modellen, sit eget semantiske blueprint, om man vil.

5. Data og metode

I de følgende to afsnit redegøres for hvordan en række epistemiske og evidentielle adverbialer kan analyseres vha. ovenstående analysemodel, og der argumenteres for at de behandlede adverbialer inden for hver gruppe tilsammen udgør kohærente semantiske systemer. Undersøgelsen er selvfølgelig ikke udtømmende for de to grupper af adverbialer; hver gruppe tæller flere medlemmer end der kan behandles her. Det er imidlertid min påstand at de behandlede adverbialer er centrale for at definere rammerne for de semantiske systemer som de er en del af.

Analyserne stammer i overvejende grad fra Mortensen (2006a: 36-75), og er blevet til på baggrund af abduktive analyser af en række eksempler

indsamlet på www.politiken.dk.³ Man kunne sagtens lave mere detaljerede analyser af hvert enkelt adverbial end der præsenteres her, men i denne sammenhæng har jeg valgt at vægte hensynet til det samlede billede, overblikket over systemerne, højere end hensynet til den mere minutiøse beskrivelse af de enkelte medlemmer.

6. Epistemiske adverbialer

Epistemiske adverbialer giver afsender mulighed for at angive hvilken grad af styrke der understøtter sætningens propositionelle indhold. I Mortensen (2006a) behandler jeg de ti epistemiske adverbier som er opført i (6), men i denne artikel vil jeg begrænse mig til at omtale de første fem:

- (6) *muligvis, sandsynligvis, nødvendigvis, ikke nødvendigvis, utvivlsomt, formentlig, formodentlig, givetvis, antagelig måske⁴*

Det er almindeligt at sige at epistemiske størrelser opererer på en skala der går fra *mulighed* til *nødvendighed*, men det er karakteristisk for de danske epistemiske adverbialer at de næsten udelukkende grupperer sig omkring mulighedspolen på denne skala. Derfor kan mange af adverbialerne ved første øjekast synes at være mere eller mindre synonyme, men det er faktisk muligt at nærme sig en analyse af deres forskelle hvis man tager to semantiske parametre i betragtning.

Det primære semantiske parameter er hvilken grad af styrke det enkelte adverbial koder. Her er der i min analyse tale om fire trin:

Primært parameter: styrke

[++S]	Maksimal styrke
[+S]	Medium styrke
[±S]	Minimal styrke
[±S] _{neg}	Minimal styrke, negativ polaritet

Det andet, og sekundære, parameter handler om placeringen af adverbiale's **modalfaktor** (jf. Bech 1951, Heltoft & Falster Jakobsen 1996).

3. Se Mortensen (2006a: 30-35) for en grundigere redegørelse for den anvendte metode.

4. Se i øvrigt Therkelsen (2007) for en omfattende analyse af *måske* og *muligvis*.

Populært sagt er modalfaktoren den størrelse der 'sætter' modaliteten; modalfaktoren betegner det *locus* som modaliteten udspringer fra.

Sekundært parameter: modalfaktor

Subjektiv modalfaktor

Objektiv modalfaktor

Hvis styrken udelukkende stammer fra afsender, dvs. hvis afsender er den eneste relevante kilde til den styrke som et epistemisk udtryk angiver i en given kontekst, taler jeg om **subjektiv modalfaktor**. Hvis styrken ikke ligger alene hos afsender, taler jeg om **objektiv modalfaktor**.

For flere af de epistemiske adverbialer gælder det at modalfaktoren enten kan være subjektiv eller objektiv, dvs. at modalfaktorpositionen ikke er kodet på sprogsystemniveau, på **strukturniveau**, men at den kan entydiggøres i en given sprogbrugssituation, i en given **konfiguration**.⁵

Vi har nu fået etableret de parametre vi behøver, for at gå i kast med de epistemiske adverbialer.

6.1. *muligvis*

Muligvis koder minimum styrke, [\pm S]. Med denne styrkeangivelse har afsender mulighed for at introducere et propositionelt indhold uden at være forpligtet på dets sandhedsværdi. Et typisk eksempel er citeret i (7):

- (7) [På Roskilde Festival 2006] vil man **muligvis** også kunne finde anmeldernes foretrukne liveband i fjor, Kashmir [...] (politiken.dk)

Modalfaktoren for *muligvis* er typisk subjektiv, men det behøver ikke at være tilfældet. *Muligvis* kan også bruges i sammenhænge hvor modalfaktoren er delt mellem den talende og andre agenter som er relevante i situationen, og i dette tilfælde er modalfaktoren objektiv. Et eksempel gives i (8):

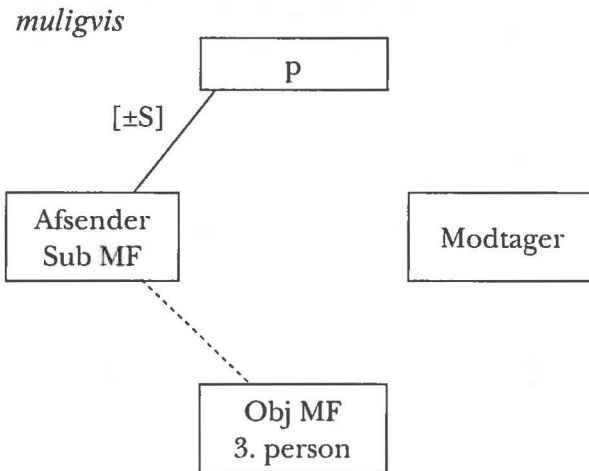
5. Jeg bruger her begreberne **struktur** og **konfiguration** med henvisning til den skandinaviske polyfoniteori, se fx Therkelsen (2004).

(8) 'Bøssepesten' er en realistisk bog, der også svarer ærligt på det uundgåelige spørgsmål: »Fik I så stoppet aids?«.

Nej, det gjorde man ikke. Der er stadig omkring 100 bøsser om året, der får konstateret hiv, nogle **muligvis** smittet for år tilbage. Og tallet er stigende. (politiken.dk)

I dette tilfælde stammer den styrke som *muligvis* angiver, dels fra tekstens afsender (anmelderen) og dels fra forfatterne af det anmeldte værk, *Bøssepesten*, dvs. kilden er ikke udelukkende hos den talende.

Vi kan på denne baggrund sammenfattende sige om *muligvis* at det koder minimal styrke [$\pm S$], og at det opererer på en uspecificeret modalfaktor, idet modalfaktorpositionen først fastlægges i den konkrete konfiguration. Analysen er afbildet nedenfor:

Figuren viser at *muligvis* opererer på potentielt to relationer. For det første etableres relationen mellem afsender og det propositionelle indhold, og her angives altid minimal styrke, [$\pm S$]. Styrkeangivelsen har typisk sin oprindelse alene hos afsender, og der er i disse tilfælde tale om subjektiv modalfaktor (Sub MF). I nogle tilfælde stammer styrken imidlertid fra afsender samt en eller flere andre agenter i fællesskab, og der er i dette tilfælde tale om objektiv modalfaktor (Obj MF). Den stiplede linje indikerer at det først på konfigurations-

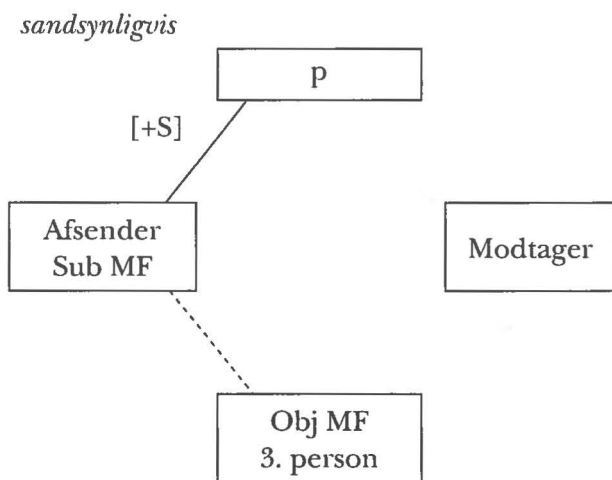
niveau kan afgøres hvorvidt der er tale om objektiv modalfaktor. Den eneste kodede funktion vi finder i *muligvis*, er altså den styrke der angives i relationen mellem afsender og det propositionelle indhold.

6.2. sandsynligvis

Sandsynligvis koder en større grad af styrke end *muligvis*. Et eksempel ses i (9)

- (9) »Situationen i Irak vil **sandsynligvis** eskalere til en egentlig borgerkrig, hvis koalitionen forlader Irak, før de irakiske sikkerhedsstyrker er i stand til at opretholde sikkerheden«, står der i risikovurderingen. (politiken.dk)

Med *sandsynligvis* angiver afsender at han eller hun anser muligheden for at det propositionelle indhold er sandt, for at være større end muligheden for at det ikke skulle være sandt. Dette kan specificeres som medium styrke, hvilket jeg angiver som [+S] i modellen.

Som det fremgår, angiver *sandsynligvis* en større grad af styrke end *muligvis*, men bortset fra denne forskel er de relationer som *sandsynligvis* etablerer, grundlæggende de samme som for *muligvis*, og modalfaktoren er på samme måde uspecificeret.

6.3. ikke nødvendigvis

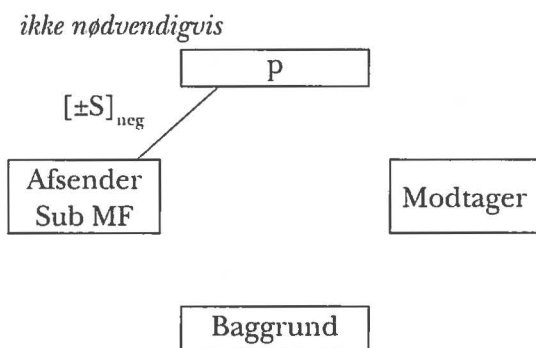
Nødvendigvis ligner ved første øjekast en oplagt kandidat til nødvendigheds-polen på den traditionelle epistemiske skala. Imidlertid optræder *nødvendigvis* oftest i følgeskab med *ikke* som del af syntagmet *ikke nødvendigvis*, og i denne konstruktion angiver det netop **ikke** nødvendighed. (10) er et eksempel:

- (10) EN VERDEN styret af Frankrig ville **ikke nødvendigvis** være bedre end en verden styret af USA. (politiken.dk)

Her ser vi hvordan *ikke nødvendigvis*, helt typisk, angiver at det propositionelle indhold muligvis ikke er tilfældet. Det er vigtigt at bemærke den indbyggede negative forventning i adverbialet: afsender forventer ikke at p er tilfældet, men muligheden holdes dog principielt åben. Dette kalder jeg negativ polaritet.

Ikke nødvendigvis bruges ofte til at afvise såvel reelt fremsatte som imaginære synspunkter der hævder at p faktisk er tilfældet. I denne brug kan *nødvendigvis* ses som en form for formildende tilføjelse til negationen. I (10) er afsender oppe mod et synspunkt der siger at *en verden styret af Frankrig ville være bedre end verden styret af USA*. I det konkrete eksempel har afsender fravalgt muligheden for at modgå denne opfattelse direkte (*en verden styret af Frankrig ville ikke være bedre...*) og i stedet valgt en mere diplomatisk version som realiseres i kraft af tilføjelsen af *nødvendigvis*.

Vi kan afbilde potentialiet for *ikke nødvendigvis* som følger, hvor $[\pm S]_{neg}$ angiver minimal styrke, negativ polaritet. Modellen angiver samtidig at modalfaktoren for *ikke nødvendigvis* altid er subjektiv.

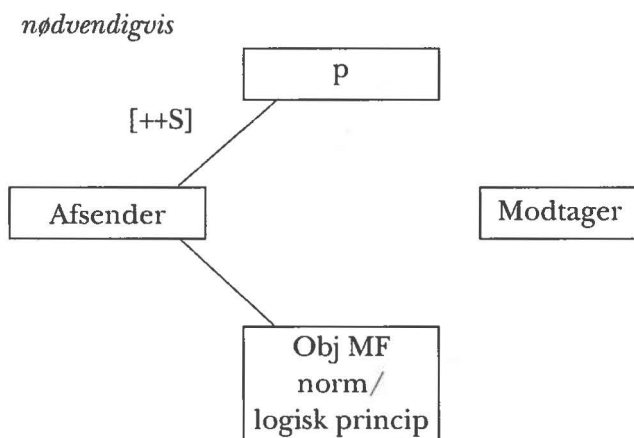

6.4. *nødvendigvis*

Når *nødvendigvis* ikke optræder som del af et syntagma med *ikke*, kollokerer det typisk med et modalverbum, særligt den variant af *måtte* som udtrykker epistemisk nødvendighed. Når det i sjældne tilfælde optræder uden hverken negation eller modalverbum, udtrykker det epistemisk nødvendighed som er baseret på en objektiv modalfaktor, typisk i form af et logisk princip af typen *x følger med logisk nødvendighed af y*. Et eksempel ses i (11):

- (11) På forhånd havde Venstre ellers sat netop 50 borgmesterposter som succeskriterium, hvilket **nødvendigvis** gør valget til en gedigen fiasko for det regeringsledende parti.⁶ (politiken.dk)

Som det fremgår af eksemplet, angiver *nødvendigvis* maksimal styrke, dvs. en højere grad af styrke end *sandsynligvis*. Det noteres i modellen som $[++S]$. Modalfaktoren er altid objektiv. Typisk udgøres den af en form for norm eller logisk princip.

6.5. *utvivlsomt*

Utvivlsomt koder samme grad af styrke som *nødvendigvis*, men modalfaktorpositionen er omvendt: Hvor *nødvendigvis* altid opererer på en objektiv modalfaktor, opererer *utvivlsomt* altid på en subjektiv. Forskellen kan illustreres ved hjælp af en kommutationsprøve. Eksempel (12) er

6. Fordi det på dette tidspunkt stod klart at partiet ikke havde opfyldt egen målsætning.

taget fra en leder i Politiken fra januar 2006 som argumenterer for at oppositionen bør stræbe efter politisk diversitet snarere end politisk konformitet hvis de skal gøre sig forhåbninger om at vinde næste folketingsvalg:

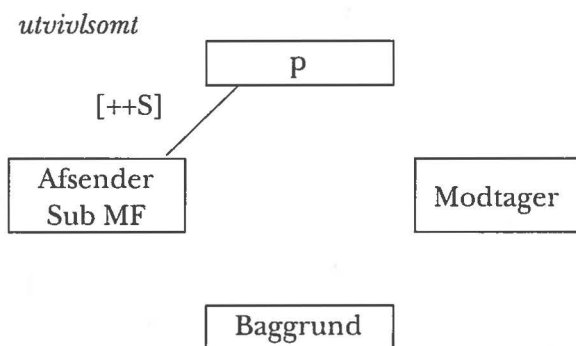
- (12) Oppositionen vil **utvivlsomt** opnå den bredeste opbakning ved næste folketingsvalg ved at appellere til så mange vælgergrupper som overhovedet muligt. (politiken.dk)

Lederskribenten præsenterer her sin personlige analyse af den politiske situation og bruger *utvivlsomt* til at sætte en kraftig streg under pointen. I (12'), hvor jeg har sat *nødvendigvis* ind i stedet for *utvivlsomt*, opstår en helt anderledes betydning, som nærmest er tautologisk:

- (12') Oppositionen vil **nødvendigvis** opnå den bredeste opbakning ved næste folketingsvalg ved at appellere til så mange vælgergrupper som overhovedet muligt.

I denne version udtrykker lederskribenten ikke en personlig mening eller personlig analyse. Med *nødvendigvis* angives det snarere at udtalelsen falder på baggrund af et generelt (logisk) princip der siger noget i retning af at 'oppositionen vil opnå den bredeste opbakning ved at appellere til så mange vælgere som muligt.' Inspireret af Durst-Andersen (2007: 170) kan vi sige at *utvivlsomt* opererer på afsenders **meningslager** mens *nødvendigvis* opererer på afsenders **videnslager**.

Opsamlende kan vi sige at *utvivlsomt* koder maksimal styrke, [++S], og at modalfaktoren altid er subjektiv:

6.6. Oversigt over de epistemiske adverbialer

Analysen af de fem epistemiske adverbialer er opsummeret i tabel 2. Her angives det hvordan de behandlede adverbialer hver især angiver forskellig grad af styrke, og hvilke muligheder de har for placering af modalfaktoren. Et plus i både Sub og Obj betyder at modalfaktoren er uspecificeret på det strukturelle niveau. Tabellen kan samtidig ses som en samlet grafisk oversigt over hvordan adverbialerne komplementerer hinanden i udfyldningen af det semantiske felt som jeg med Kronnings betegnelse har omtalt som **kunskapens styrka**.

	Styrke				Modalfaktor	
	$[\pm S]_{\text{neg}}$	$[\pm S]$	$[\text{+S}]$	$[\text{++S}]$	Sub	Obj
<i>muligvis</i>	-	+	-	-	+	+
<i>sandsynligvis</i>	-	-	+	-	+	+
<i>nødvendigvis</i>	-	-	-	+	-	+
<i>ikke nødvendigvis</i>	+	-	-	-	+	-
<i>utvivlsomt</i>	-	-	-	+	+	-

Tabel 2: Oversigt over epistemiske adverbialer

Som nævnt tidligere er det kun et begrænset antal af den samlede gruppe af epistemiske adverbialer der er behandlet her. Systemet er altså større og mere kompliceret end afbildet i tabel 2. Der findes dels epistemiske adverbialer med andre ‘blueprints’ (fx *formodentlig* som har $[\text{+S}]$ og udelukkende subjektiv modalfaktor), dels adverbialer med overlappende ‘blueprints’ (fx *måske* som er identisk med *muligvis* hvad angår styrke og modalfaktorforhold). Forskellene på de adverbialer som har identiske ‘blueprints’ kan ofte findes i stilistisk-pragmatiske forhold (se Mortensen 2006a).

7. Evidentielle adverbialer

De evidentielle adverbialers primære funktion er at angive kilden til den viden som fremsættes, og hvem der har adgang til denne kilde. I Mortensen (2006a) behandler jeg de evidentielle adverbier der er angivet i (13), men i denne artikel vil jeg begrænse mig til at behandle de fire første:

(13) *tydeligvis, tilsyneladende, åbenbart, angivelig, øjensynlig*

De semantiske parametre vi behøver for at skelne de evidentielle adverbialer fra hinanden, er **kilde** og **ansvar**. Kildeangivelse er det primære parameter, og ansvar er det sekundære parameter.

Primært parameter: kilde

Subjektiv kilde: angiver at afsender er den eneste relevante agent i kommunikationssituationen som har adgang til den videnskilde som muliggør fremsættelsen af det propositionelle indhold.

Intersubjektiv kilde: angiver at afsender antager at videnskilden er tilgængelig for både afsender og modtager.

Objektiv kilde: angiver at videnskilden ligger uden for afsender, og at kilden samtidig ikke er tilgængelig for modtager.⁷

Sekundært parameter: ansvar

[+A] ansvar

[-A] ikke-ansvar

Ansvar har at gøre med hvorvidt afsender, i og med brugen af det evidentielle adverbial, tager ansvar for det propositionelle indholds sandhedsværdi eller ej. Som sagt koder de evidentielle adverbialer ikke i sig selv en særlig grad af styrke, men flere af dem kan, når afsender ikke tager ansvar, læses epistemisk. I disse tilfælde kan man tale om at det evidentielle adverbial får hvad bl.a. Aikhenvald (2004: 6) kalder en **epistemisk ekstension**. Det vender jeg tilbage til senere.

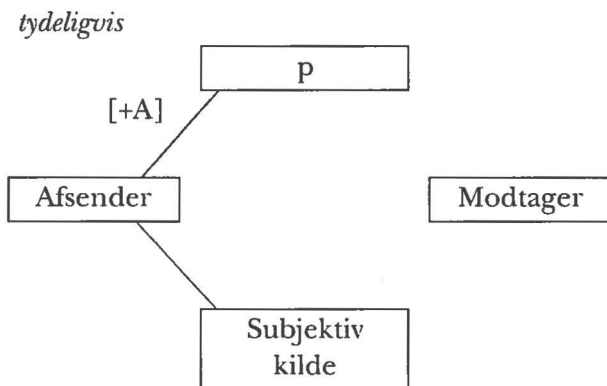
7. Betegnelserne **subjektiv** og **objektiv** genkendes fra de epistemiske adverbialers modalfaktorposition. **Subjektiv** skal i begge tilfælde læses som 'alene hos afsender', men hvor **objektiv modalfaktorposition**, i overensstemmelse med Heltoft & Falster Jakobsen (1996), enten betegner 'ikke hos afsender' eller 'ikke **alene** hos afsender' betegner **objektiv kilde** altid 'ikke hos afsender'. Opdelingen i subjektiv, intersubjektiv og objektiv kilde kan i øvrigt i nogen udstrækning sammenlignes med opdelingen i 1., 2. og 3. person som man finder hos Durst-Andersen (2007) og Krylova (2007).

7.1. tydeligvis

Tydeligvis koder subjektiv kilde, dvs. det angiver at afsender er den agent der har adgang til den kilde som muliggør fremsættelsen af et bestemt propositionelt indhold. Et eksempel ses i (14):

- (14) Krause, en energifyldt grånende herre, der **tydeligvis** elsker at tale med sine kunder, klarer sig upåklageligt, fordi han modtager mange af de kunder, der ikke længere har en lokal biks. (politiken.dk)

Afsender er ikke nødvendigvis den eneste agent der har adgang til kilden; der kan sagtens være andre, deriblandt modtager, som har adgang. Pointen er at *tydeligvis* eksplicit peger på afsender som den **relevante** agent, blandt de potentielle agenter som måtte have adgang. Vi kan afbilde semantikken således:

[+A] angiver at afsender altid tager ansvar for sandhedsværdien af det propositionelle indhold som præsenteres under *tydeligvis*' skopus.

7.2. tilsyneladende

Tilsyneladende præsenterer afsenders opfattelse af hvad han eller hun mener er tilfældet baseret på slutninger fra et eller flere observerbare fænomener. Som for eksempel i (15):

- (15) Snevejret gik først og fremmest ud over morgenbilisternes rejsetid. [...]

Over hele landet havde mange brugt lang tid på at komme på arbejde, men **tilsyneladende** kørte folk forsigtigt, da der blev meldt om relativt få uheld. (politiken.dk)

I dette tilfælde giver meldingen om at der var rapporteret relativt få uheld, afsender anledning til – vha. *tilsyneladende* – at præsentere sin formodning om at folk kørte forsigtigt.

På samme måde som *tydeligvis* bruges *tilsyneladende* til at angive at afsender er den relevante agent (blandt potentielt flere agenter) som har adgang til kilden. Men i modsætning til *tydeligvis* giver *tilsyneladende* afsender mulighed for at holde distance til det propositionelle indhold i den forstand at han eller hun ikke nødvendigvis tager ansvar for dets sandhedsværdi. Det har den konsekvens at *tilsyneladende*, i modsætning til *tydeligvis*, i mange kontekster tillægges en epistemisk ekstension. Det ses fx i eksempel (16):

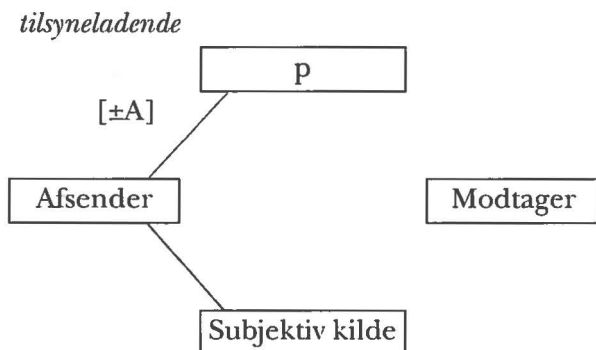
- (16) Omkring 300 militante muslimer har i morges stormet den danske ambassade-bygning i Indonesiens hovedstad, Jakarta.
Hensigten var **tilsyneladende** at få den danske ambassadør til at undskylde Jyllands-Postens tegninger af profeten Muhammed.
(politiken.dk)

Hvis vi kontrasterer *tilsyneladende* og *tydeligvis* i denne kontekst, ser vi at der er forskel på hvor nemt/svært det vil være for afsender at trække sit udsagn tilbage efterfølgende:

- (16') Hensigten var **tilsyneladende** at få den danske ambassadør til at undskylde
- (17) Hensigten var **tydeligvis** at få den danske ambassadør til at undskylde

I (16') vil der ikke opstå noget problem for afsender hvis det senere viser sig at grunden var en anden; for afsenderen i (17) vil det straks være mere vanskeligt at opgive forklaringen, simpelthen fordi afsender med *tydeligvis* har taget ansvar for sandhedsværdien på en anden måde end i tilfældet med *tilsyneladende*.

Relationerne som *tilsyneladende* etablerer, er altså de samme som for *tydeligvis* (subjektiv kilde), men spørgsmålet om ansvar er for *tilsyneladende's* vedkommende uafklaret på det strukturelle niveau. Det betyder at adverbialet i visse konfigurationer kan få en epistemisk ekstension.

7.3. åbenbart

Åbenbart er kendetegnet ved at kilden som muliggør fremsættelsen af det propositionelle indhold, typisk er tilgængelig for både afsender og modtager. Kilden kan være realiseret i den omgivende tekst eller være deiktisk forankret. I (18) er der tale om en tekstlig kilde:

- (18) Men **åbenbart** havde massageklinikken på Grangårdsvej en dragende effekt på duoen, for de vendte atter rundt og kørte mod klinikken. (politiken.dk, min understregning)⁸

I dette tilfælde er kilden den observation at de to mænd, som i øvrigt var røvere, vendte om og kom tilbage til massageklinikken (hvor de så blev overmandet af personalet). *Åbenbart* bruges her **intersubjektivt** idet kilden gøres tilgængelig i konteksten, nemlig den efterfølgende tekst (understreget). Afsender tager i eksemplet også ansvar for sandhedsværdien af det propositionelle indhold (*massageklinikken på Grangårdsvej havde en dragende effekt på duoen*), og måske forventer afsender tilmed, på

8. Artiklen er ikke længere tilgængelig på politiken.dk. Den er imidlertid, så vidt jeg kan vurdere, identisk med et telegram fra Ritzaus Bureau d. 14.02.06 med titlen "Fuldemandsdrama på massageklinik".

samme måde som ved brugen af *jo*, at modtager er enig i synspunktet som fremsættes i p.⁹

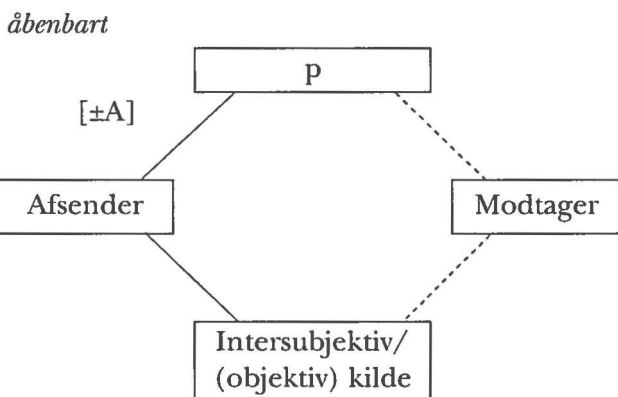
Jeg har tidligere hævdet (Mortensen 2006a, 2006b) at *åbenbart* altid sætter at der er tale om en intersubjektiv kilde, men hvorvidt det faktisk altid er tilfældet, er jeg ikke længere ganske sikker på. Det er eksempler af typen som (19) der udfordrer min oprindelige analyse:

- (19) Vi venter i øjeblikket på signal til videre kørsel. Der er **åbenbart** kø ind mod Københavns Hovedbanegård. (Hørt i regionaltoget på Valby station i uge 44, 2007).

I dette eksempel kan det være svært at afgøre helt entydigt om der er tale om intersubjektiv eller objektiv kilde. Hvis man vil argumentere for at der er tale om intersubjektiv kilde, må man forudsætte at kilden som afsender refererer til, er selve den situation som han og passagerne befinder sig i (at sidde i et tog der holder stille på Valby station længere end regionaltoget normalt gør på denne station). Omvendt kan det ikke udelukkes at kilden udgøres af informationer som togføreren har modtaget via radioen el. lignende, og i dette tilfælde må kilden siges at være objektiv. Jeg kan ikke på nuværende tidspunkt afgøre hvilken analyse der er mest korrekt, eller om det evt. skyldes en inhærent tvetydighed i *åbenbart*.

Analysen som er skitseret ovenfor, resulterer i følgende grafiske oversigt over *åbenbarts* semantiske potentiale. Jeg har lavet de to linjer til modtager stiplede fordi disse relationers status endnu ikke er helt afklaret. I tilfældet med intersubjektiv kilde etableres der en relationen mellem baggrunden og modtager, og i de tilfælde hvor afsender tager ansvar for sandhedsværdien af p, vil der typisk også være en forventning om at modtager er enig i p, men det er, så vidt jeg kan se, ikke kodet på det strukturelle niveau.

9. *Åbenbart* kan også bruges i sammenhænge hvor afsender netop ikke tager ansvar for det propositionelle indhold. Dette forhold gør at *åbenbart* kan bruges sarkastisk til at introducere synspunkter som afsender i virkeligheden er uenig i (se Mortensen 2006a og 2006b).

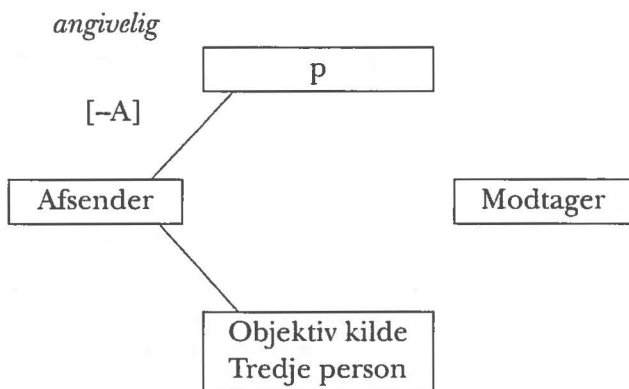

7.4. *angivelig(t)*

Angivelig koder objektiv kilde idet dette adverbial altid angiver at den kilde som understøtter det propositionelle indhold, er lokaliseret uden for den talende. Adverbialets prototypiske funktion er at angive at afsender videregiver noget en anden har sagt eller påstået. Det er en helt central egenskab ved *angivelig* at det tillader afsender at undlade at tage ansvar for den videregivte information. Netop denne egenskab er udnyttet af Villy Søvndal i eksempel (20).

- (20) [»] ... Desuden er det meget stærkt kritisabelt, at Egypten **angiveligt** har været med til at slippe sagen løs og blandt andet rundsende tegninger, som ikke var bragt i Jyllands-Posten«, siger Villy Søvndal til Ritzau. (politiken.dk)

At afsender ikke behøver at tage ansvar for den information som præsenteres under skopus af *angivelig* – ja, at afsender endda ofte eksplicit kan tvivle på sandhedsværdien af det propositionelle indhold – gør at *angivelig* ofte tillægges en epistemisk ekstension.

7.5. Oversigt over de evidentielle adverbialer

Som mine analyser har vist, er de evidentielle adverbialers primære funktion at specificere kildeforholdene bag afsenders udsagn, og sekundært at angive afsenders forhold til det propositionelle indhold i form af modsætningen mellem ansvar og ikke-ansvar. Tabel 3 opsummerer analyserne som jeg har præsenteret dem her, og viser samtidig hvordan de evidentielle adverbialer komplementerer hinanden i udfyldningen af det semantiske felt som jeg med Kronnings betegnelse har omtalt som **kunskapens källa**.

	Kilde			Ansvar	
	Sub	Inter	Obj	[+A]	[-A]
<i>tydeligvis</i>	+	-	-	+	-
<i>tilsyneladende</i>	+	-	-	+	+
<i>åbenbart</i>	-	+	(+?)	+	+
<i>angivelig</i>	-	-	+	-	+

Tabel 3: Oversigt over evidentielle adverbialer

Der findes flere evidentielle adverbialer end jeg har behandlet her, og også blandt de evidentielle adverbialer opstår sammenfald mellem 'blueprints', fx har *tilsyneladende* og *øjensynlig* samme træk hvad angår kilde og ansvarsforhold. Forskellen på de to synes at være brugsbestemt

snarere end kodet idet *tilsyneladende* er mere tilbøjelig end *øjensynlig* til at andrage en epistemisk ekstension i konkrete brugskontekster (se Mortensen 2006a: 66-68).

8. Konklusion

Jeg har hermed fremlagt mine argumenter for at hævde at vi kan identificere to distinkte grupper inden for den traditionelle gruppe af 'modale adverbier', nemlig en gruppe af adverbier der fungerer som epistemiske adverbialer, og en gruppe af adverbier der fungerer som evidentielle adverbialer. Jeg har samtidig vist at de to gruppers interne sammenhæng kan forklares med henvisning til et begrænset antal semantiske parametre. Af disse er **kilde** og **styrke** de primære træk som adskiller de to grupper, mens **modalfaktor** og **ansvar** udgør sekundære træk.

De epistemiske adverbialers primære funktion er at angive hvilken grad af styrke der sættes bag det propositionelle indhold. Sekundært angiver de hvor denne styrke eller kraft har sin oprindelse (modalfaktorposition).

Den primære funktion af de evidentielle adverbialer er at angive hvilken kilde der ligger bag det propositionelle indhold. Sekundært angiver de hvilken ansvarsrelation der eksisterer mellem afsender og det propositionelle indhold.

Der er således god grund til at afskaffe rodekassen med modale adverbier og i stedet starte på en frisk med at gruppere i mindre og mere internt konsistente kasser. Om end de epistemiske og evidentielle adverbialer i konkret sprogbrug ofte kan forekomme synonyme, måske bl.a. som følge af de evidentielle adverbialers mulighed for epistemisk ekstension, er der ingen tvivl om at de hver for sig udgør internt strukturerede systemer som fortjener hver sin selvstændige kasse.

Henvisninger

Aikhenvald, A. Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.

Andersen, J. E. (1986). Adverbier – sprogvidenskabens stedbørn, i H.

- P. Naumann, M. von Platen & S. Sonderegger (red.) *Beiträge zur nordischen Philologie 15: Festschrift für Oskar Bandle*, Basel & Frankfurt am Main: Helbing & Lichtenhahn Verlag, 77-88.
- Andersen, J. E. (1987). Adverbier – sprogvidenskabens stedbørn, *Selskab for Nordisk Filologi Årsberetning 1985-86*, 45-55.
- Bech, G. (1951). Grundzüge der semantischen Entwicklungsgeschichte der hochdeutschen Modalverba, *Historisk-filologiske Meddelelser* 32:6.
- Boye, K. (2006). *Epistemic Meaning: A Cross Linguistic Study*. Ph.d.-afhandling, Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.
- Durst-Andersen, P. (2007). Det danske sprogs mange stemmer, i R. Therkelsen, N. M. Andersen & H. Nølke (red.) *Sproglig polyfoni: Tekster om Bachtin og ScaPoLine*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 181-203.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2007). Manuskript til *Grammatik over det Danske Sprog*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Heltoft, L. & L. Falster Jakobsen (1996). Danish Passives and Subject Positions as a Mood System: A Content Analysis, i E. Engberg-Pedersen et al. (red.) *Content, Expression and Structure – Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, 199-234.
- Kronning, H. (2004). Kunskapens källa och kunskapens styrka: Epistemisk konditionalis i franskan som evidentiellt och modalt grammatisk uttryck, i K. Segerberg (red.) *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala Årsbok 2002*, 43-123.
- Krylova, E. (2007). Epistemisk polyfoni på dansk, i R. Therkelsen, N. M. Andersen & H. Nølke (red.) *Sproglig polyfoni: Tekster om Bachtin og ScaPoLine*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 181-203.
- Mortensen, J. (2006a). *Epistemic and Evidential Sentence Adverbials in Danish and English: A Comparative Study*. Speciale. Institut for Sprog og Kultur, Dansk og Engelsk, Roskilde Universitetscenter.
- Mortensen, J. (2006b). Epistemiske og evidentielle sætningsadverbialer i dansk og engelsk, i Durst-Andersen et al. (red.) *Ny forskning i grammatik* 13, Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 157-175.
- Therkelsen, R. (2004). Polyfoni som sproglig begrebsramme og som redskab i tekstanalysen, *Sproglig polyfoni* 1, 79-109.
- Therkelsen, R. (2007). Om måske og muligvis, i P. Widell & U. D. Berthelsen (red.) *11. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, Århus: Aarhus Universitet, 254-263.

Links til artikler på politiken.dk

De anførte links var alle aktive d. 5. maj 2008.

Eksempel	Link
(4)	http://politiken.dk/tjek/rejser/nordamerika/article116890.ece
(7)	http://politiken.dk/kultur/article136039.ece
(8)	http://politiken.dk/boger/faglitteratur_boger/article135932.ece
(9)	http://politiken.dk/indland/article131888.ece
(10)	http://politiken.dk/debat/ledere/article132227.ece
(11)	http://politiken.dk/debat/ledere/article129330.ece
(12)	http://politiken.dk/debat/ledere/article135308.ece
(14)	http://politiken.dk/erhverv/article133959.ece
(15)	http://politiken.dk/indland/article136817.ece
(16)	http://politiken.dk/udland/article136528.ece
(20)	http://politiken.dk/indland/article137946.ece